

יסודות סוכה

שיעור שישי

דיני עשיית הסוכה

מקורות

- א. גמ' ט. "מתני'... להם משלהם"
- ב. גמ' יא.-: "מתני'... לפניו במצוות"; רש"י יא. ד"ה ויתב, וד"ה אכשורי
- ג. גמ' טז. "החוטט בגדיש... במשך שבעה"
- ד. ירושלמי סוכה פ"א ה"ב
- ה. תוס' ט. ד"ה סוכה, וד"ה ואם; שבולי הלקט סדר חג הסוכות סי' שלז "מצאתי... חידש פסולה"; ר"ן א. ד"ה כל שעשאה
- ו. רמב"ם הל' סוכה פ"ה ה"ט
- ז. שו"ת רדב"ז חלק ו סי' ב אלפים נז
- ח. ביאור הלכה סי' תרלה ד"ה אבל סוכה

תלמוד ירושלמי סוכה פ"א ה"ב

תני, צריך לחדש בה דבר. חברייא אמרו טפח, רבי יוסה אומר כל שהוא. מאן דאמר כל שהיא ובלבד על פני כולה. אף במצה כן. מצה הישנה תפלוגתא דבית שמאי ודבית שמאי. אמר רבי יוסה: דברי הכל היא. מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר בריא שלא דיקדק בה.

שבולי הלקט סדר חג הסוכות סי' שלז

מצאתי לרב יהודאי גאון ז"ל: סוכה ישנה צריך לחדש בה דבר, ואם לא חידש פסולה.

שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים נז

שאלת ממני, אודיעך דעתי על מה שכתב הטור או"ח סימן תרל"ו, וז"ל, סוכה ישנה שנעשית מקודם לחג שלשים יום כשרה ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה ע"כ. ומשמע שאם לא חדש בה דבר פסולה, וקשיא לך דהוי פלוגתא דב"ש וב"ה, דתנן פ"ק דסוכה, סוכה ישנה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין, וכי פסק כב"ש.

תשובה, גרסינן בירושלמי עלה דמתניתין, תני צריך שיחדש בה דבר, וכמה, חבריא אמרי טפח ור' יוסי אמר כל שהוא וכו'. וכבר ידעת דאיכא דוכתא דצריך הוי לעכובא ואיכא דוכתא דלא הוי לעכובא אלא למצוה מן המובחר, וזה דעת הר"ן ז"ל, אבל לשון הטור משמע לעכובא כאשר כתבת וכן נראה שהיה דעת הרא"ש. ולא למימרא דפסקו כב"ש אלא כב"ה, והאי ירושלמי אליבא דב"ה אתי, והכי פירושא דמתניתין, איזו היא סוכה ישנה כל שעשאה שלשים יום קודם לחג אבל אם עשאה לשם החג אפילו בתחלת השנה כשרה. אי זו היא סוכה ישנה שנחלקו בה ב"ש וב"ה, כל שעשאה שלשים יום קודם לחג, כלומר בתוך שלשים לחג, דב"ש ס"ל סוכה לשם חג

בעינן אפילו שעשאה בתוך שלשים וב"ה סבירא ליה כיון דקיימא לן שואלין ודורשין שלשים יום קודם לחג בהלכות החג סתם עשיית סוכה בתוך שלשים לשם חג הוא, אבל קודם שלשים אפילו ב"ה מודו שהיא פסולה, ועלה תני בירושלמי צריך לחדש בה דבר. ולפי שטת זו על כרחך האי צריך הוי לעכובא, והוא שכתב הטור ובלבד שיחדש בה דבר וכו', ואפשר דאפילו ב"ה מודו דאם חדש בה דבר כשרה, וזהו ששינה הטור לשון המשנה וכתב סוכה ישנה שנעשית מקודם לחג שלשים יום, כלומר קודם השלשים יום של החג. אי נמי, איכא לפרושי מתניתין אי זו היא סוכה ישנה שנחלקו בה ב"ה וב"ש כל שנעשית ביום שלשים יום קודם לחג ממש, דקודם שלשים מודים ב"ה לב"ש ובתוך השלשים מודים ב"ש לב"ה לא נחלקו אלא ביום שלשים ממש, דמר משוי ליה כלפני שלשים ומר משוי ליה כלאחר ל', ולכל הפירושים לפי שטת זו מודים ב"ה דמתחלת השנה פסולה אם לא חדש בה דבר. ואם תאמר, סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה כיון שנעשית לצל, ומשמע אפילו עשאה מתחלת השנה, וכן הקשה הר"ן ז"ל, ולדידי הא לא קשיא כלל, דלא עדיפי הנך מתנייתא דגנב"ך ורקב"ש ממתני' דתנן סוכה ישנה ופירשו בה בירושלמי צריך שיחדש בה דבר, הילכך הני דגנב"ך ורקב"ש אם עשאו בתחלת השנה, אפילו שעשאו לצל צריך לחדש בה דבר לשם סוכה, ואם עשאו בתוך שלשים אין צריך לחדש בה דבר. ולא הוצרכו בעלי שיטה זו לפרש דאמתניתין דסוכה ישנה סמכין, וחדושיהו דגנב"ך ורקב"ש מפרש בגמרא אף על פי שלא נעשו לשם מצות סוכה. ומכל מקום משמע לי שהריא"ף והרמב"ם וכל הפוסקים שהשמיטו זה הירושלמי סבירא להו דלא סמכין עליה כיון שלא הביאו אותו בגמ' דילן, ונקטינן מתני' כפשטה דסוכה ישנה כיון שנעשית לצל אפילו שלא יחדש בה דבר כשרה לכתחלה כפשטיהו דהנך דרקב"ש וגנב"ך. אי נמי, דהך ירושלמי אליבא דב"ה הוא ולא קיימא לן הכי ומשום הכי לא כתבוהו. נמצאת למד ג' מחלוקות בדבר: לדעת הריא"ף והרמב"ם אפילו למצוה מן המובחר אין צריך לחדש בה דבר, ולדעת הר"ן צריך לחדש בה למצוה מן המובחר, ולדעת הטור צריך לעכובא. ומנקט לחומרא עדיף טפי וישראל זריזין הם ועושין סוכה לשם החג בתוך שלשים.

בשיעורים הקודמים עסקנו בדיני החפצא של הסוכה: הדפנות, הסכך, הצל והדירה. בשיעור זה נשלים את העיסוק בהלכות הסוכה דרך עיון בדיני עשיית הסוכה.

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בדין סוכה ישנה, שהיא סוכה שנעשתה שלא לשם חג:

סוכה ישנה, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. ואיזו היא סוכה ישנה? כל שעשאה קודם לחג שלשים יום. אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחילת השנה כשרה. [משנה ט.]

הגמרא מבארת שיסוד מחלוקתם הוא האם הסוכה צריכה להיעשות 'לשמה':

מאי טעמא דבית שמאי... כתיב קרא אחרינא 'חג הסוכת תעשה לך שבעת ימים' – סוכה העשויה לשם חג בעינן. ובית הלל, ההוא מיבעי ליה לעושין סוכה בחולו של מועד.

[סוכה ט.]

לפי זה, הואיל והלכה כבית הלל, ניתן לצאת ידי חובה גם בסוכה שלא נעשתה לשם מצוה. ואכן, הגמרא מכשירה סוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש, שהן סוכות שלא נעשו לשם מצוה אלא לשם צל:

תנו רבנן, גנב"ך: סוכת גוים, סוכת נשים, סוכת בהמה, סוכת כותים, סוכה מכל מקום – כשרה, ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה. מאי כהלכתה? אמר רב חסדא: והוא שעשאה לצל סוכה. מכל מקום לאתויי? מאי לאתויי סוכת רקב"ש, דתנו רבנן, סוכת רקב"ש: סוכת רועים, סוכת קייצים, סוכת בורגנין, סוכת שומרי פירות, סוכה מכל מקום – כשרה, ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה. [סוכה ח.]

עם זאת, בירושלמי נאמר ביחס למשנת 'סוכה ישנה':

תני, צריך לחדש בה דבר. [ירושלמי סוכה פ"א ה"ב]

תוספות לומדים כי דברי הירושלמי אמורים בשיטת בית הלל:

סוכה ישנה בית הלל מכשירין - בירושלמי תני, צריך לחדש בה דבר. [תוס' ט. ד"ה סוכה]

לפי דבריהם, אמנם בית הלל מכשירים 'סוכה ישנה', אך אף על פי כן יש "לחדש בה דבר".¹

הראשונים הנוקטים בשיטה זו נחלקים האם הצורך "לחדש בה דבר" הוא לעיכוב או למצוה. שבולי הלקט כותב שדין זה הוא לעיכובא:

מצאתי לרב יהודאי גאון ז"ל: סוכה ישנה צריך לחדש בה דבר, ואם לא חידש פסולה.

[שבולי הלקט סדר חג הסוכות סי' שלז]²

לעומתו, הר"ן מביא דין זה כמצוה מן המובחר:

דאף על גב דסוכה ישנה מכשרי בית הלל, למצוה מן המובחר צריך לחדש בה דבר.

[ר"ן א. ד"ה כל שעשאה]³

לשיטת שבולי הלקט, שדין זה הוא לעיכובא, נראה כי אמנם מפשט הסוגיה נראה שלשיטת בית הלל הסוכה אינה צריכה להיעשות 'לשמה', אך המחלוקת בינם לבין בית שמאי אינה כה קיצונית; גם הם מודים שקיים דין 'לשמה' בסוכה, אך דין זה אינו מחייב שכל הסוכה תיעשה 'לשמה', אלא די במעשה כל דהו כדי להגדיר את הסוכה כנעשית לשם חג⁴. לעומת זאת, שיטת הר"ן, שהצורך 'לחדש בה דבר' הוא למצוה מן המובחר, טעונה ביאור: הואיל ואין דין 'לשמה' בסוכה, מדוע קיימת מצוה בכך שהאדם מחדש דבר בסוכתו הישנה?

מדברי האור זרוע ביחס לדין 'לשמה' בעיבוד העור לתפילין עולה הסבר לכך:

מיהו הני מילי דפירושי' שנחלקו בעיבוד לשמה, הני מילי בדיעבד ולפסול, אבל לכתחלה פירש מורי ה"ר שמחה זצ"ל דלכולי עלמא לכתחלה בעי עיבוד לשמה אי מדאורייתא אי מדרבנן, דכל מצוה בעי תחלת עשייתה לשמה, דומיא דסוכה ישנה דבית הלל⁵ מכשירין, וגרסינן עלה בגירסת ירושלמי: תני, וצריך לחדש בה דבר. [הל' תפילין סי' תקלג]

לדבריו, החובה "לחדש בה דבר" נובעת מעיקרון כללי הקיים לכתחילה בכל המצוות: "דכל מצוה בעי תחילת עשייתה לשמה". אמנם, יש מן הפוסקים שהבינו שזהו דין דרבנן המיוחד לסוכה:

אף על גב דקיימא לן שאין צריך לעשות הסוכה לשם חג... מכל מקום אמרו חז"ל שיעשה כל אדם סוכתו לשם החג כדי לחבב את המצוה, לפיכך... מדרבנן צריך שיחדש בה שום דבר עתה בגופה לשם חג כשיגיע החג. [לבוש תרלו, א]

כיון דעשייתה כבר הוה קודם שלשים לחג, בעינן למיעבד בה חידוש לשם חג סמוך לחג, כי היכי דליהוי היכר דיושב בה לשם מצות סוכה. [ב"ח סי' תרלו ד"ה ומ"ש ואם עשאה]

ובלבד שיחדש וכו' - היינו לכתחלה ולמצוה בעלמא, כדי שלא יבואו להתיר אפילו עשאה מתחלה לשם דירה, דאז פסול מדאורייתא. [משנה ברורה תרלה, א]

¹ כן עולה גם מדברי תוספות [שם, ד"ה ואם]: "ואם עשאה לשם חג וכו' – ואפילו לבית הלל נפקא מינה שאין צריך לחדש בה דבר". וכן כותבים ראשונים נוספים [רא"ש פ"א סי' יג; ר"ן א. ד"ה כל שעשאה; ריטב"א ב. ד"ה איזוהי].

² וכן נוקט הבית יוסף [סי' תרלו ד"ה ומ"ש בלבד] בשיטת תוספות, אך המגן אברהם [שם, א] חולק וסובר שגם לשיטתם דין זה הוא למצוה מן המובחר בלבד.

³ וכן כותבים הריטב"א [ב. ד"ה איזוהי], רבנו ירוחם [תולדות אדם וחוה נתיב ח חלק א] והמאירי [ט. ד"ה המשנה השנית].

⁴ כעין זה מבאר הראי"ה קוק [אורח משפט סי' קמא]: "דאף על גב דבית הלל לא סבירא להו דכל הסוכה בעינן לשם מצוה, מכל מקום מודים הם דבעינן על כל פנים קצת לשם מצוה, ויש לומר דמסברא ידעי לה כיון שחל שם שמים על הסוכה מסתבר שתהיה לזה איזה הכנה במעשה, ומיהו במעשה כל דהו סגי לדידהו".

⁵ באור זרוע נדפס 'ובית שמאי מכשירין', וזו טעות מוכחת.

ניתן להציע דרך נוספת בביאור דין זה, על פי השיטה שיש מצוה בעשיית הסוכה⁶. לפי שיטה זו, מסתבר שהחובה לחדש דבר בסוכה נועדה כדי לקיים את מצות עשיית הסוכה גם כאשר הסוכה כבר עומדת על תילה; לשם כך נדרש האדם לחדש דבר בסוכה, ובאופן זה הוא מקיים את מצות עשיית הסוכה.

נמצא, שקיימות דרכים שונות בביאור שיטת בית הלל. עם זאת, ממרבית השיטות עולה שעל אף שמצות התורה היא הישיבה בסוכה, יש משמעות – מדאורייתא או מדרבנן – גם למעשה הקמת הסוכה: מצד הגדרת החפצא של הסוכה כ'סוכה של חג', או מצד קיום מצות הגברא (מחמת ההיכר שהישיבה בסוכה נעשית לשם מצוה, או מצד המצוה העצמית הקיימת בעשיית הסוכה).

לעומת שיטות אלו, הרמב"ם אינו מזכיר במאומה את דברי הירושלמי, אלא כותב:

סוכה שנעשית כהלכתה מכל מקום כשרה אף על פי שלא נעשית לשם מצוה, והוא שתהיה עשויה לצל, כגון סוכת גוים וסוכת בהמה וכל כיוצא בהן. [הל' סוכה פ"ה ה"ט]⁷

הרדב"ז מציע שתי דרכים בביאור טעם השמטה זו:

ומכל מקום משמע לי שהריא"ף והרמב"ם וכל הפוסקים שהשמיטו זה הירושלמי סבירא להו דלא סמכינן עליה כיון שלא הביאו אותו בגמ' דילן, ונקטינן מתני' כפשטה דסוכה ישנה כיון שנעשית לצל אפילו שלא יחדש בה דבר כשרה לכתחלה, כפשטיהו דהנך דרקב"ש וגנב"ד. אי נמי, דהך ירושלמי אליבא דבית שמאי הוא ולא קיימא לן הכי ומשום הכי לא כתבוהו. [שו"ת רדב"ז ח"ו סי' ב אלפים נז]

לדבריו, או שלשיטת הרמב"ם הבבלי חולק על הירושלמי ולכן יש לפסוק כבבלי, או שלשיטת הרמב"ם דברי הירושלמי אמורים בשיטת בית שמאי, ולכן הם אינם קיימים להלכה. נראה מכך, כי הרמב"ם סובר שבית הלל חולקים באופן מוחלט על בית שמאי, וההגדרה היחידה הקיימת לשיטתם היא 'סוכה לשם צל', ומלבדה אין כל משמעות למעשה עשיית הסוכה.

נראה כי מחלוקת זו בין הרמב"ם לראשונים האחרים, האם יש משמעות לעשיית הסוכה, משליכה גם על הבנתם את דין 'תעשה ולא מן העשוי'.

מקור דין זה בגמרא:

תעשה – ולא מן העשוי. מכאן אמרו, הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכך על גבן – פסולה. [סוכה יא:]

הגמרא מבארת, שדברי הבריייתא אמורים כאשר קצץ את הסכך לאחר הנחתו על הסוכה, ולכן הסוכה פסולה מדין 'תעשה ולא מן העשוי'.

רש"י כותב בביאור הפסול:

דהכי משמע, 'סוכות תעשה' – כשאתה עושה אותה תהא ראויה לסוכה, ולא מן העשוי בפסול, שאינו ראוי לסוכה. [רש"י יא. ד"ה ויתב]

⁶ כן סוברים הערוך לנר [מכות ח. בד"ה השתא] והאבני נזר [א"ח סי' תנט אות יטז], אך בשו"ת הרמב"ם [סי' קמב] מפורש שלא כדבריהם: "שהמצוה היא ישיבת הסוכה, לא עשייתה, ואין אנו עושין אלא כדי לישב". וע"ע העמק שאלה [קסט, א] הנוקט שאמנם עשיית הסוכה היא הכשר מצוה בלבד, אך היא שונה מהכשרי שאר המצוות, הואיל ומעשה זה רמוז בתורה: "חג הסוכות תעשה לך", ואכמ"ל.

⁷ בכך הולך הרמב"ם בעקבות הרי"ף [ד.:-], שגם בדבריו אין זכר לחידושו של הירושלמי.

לפי דבריו, דין 'תעשה ולא מן העשוי' מלמד שעשיית הסוכה צריכה להיעשות בכשרות, ועשייה בפסול פוסלת את הסוכה.

רש"י מבאר על פי דרכו את דין "החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה":

החוטט בגדיש לעשות לו סוכה, שהסיכוך היה מאליו ואינו נוגע בו לעשות שום מעשה, אלא פוחת אחת מדפנותיו ונכנס לעומקו, ונוטל העומרים ומשליך, והסוכה נעשית מאליה דופנותיה וסככה.

[רש"י יא. ד"ה אכשורי]

לפי דבריו, הפסול נובע מעצם העובדה שהסוכה נעשית מאליה.

לעומת זאת, הרמב"ם מבאר את פסול 'החוטט בגדיש' באופן אחר:

סוכה שנעשית כהלכתה מכל מקום כשרה אף על פי שלא נעשית לשם מצוה, והוא שתהיה עשויה לצל, כגון סוכת גוים וסוכת בהמה וכל כיוצא בהן, אבל סוכה שנעשית מאליה פסולה לפי שלא נעשית לצל. וכן החוטט בגדיש ועשהו סוכה אינה סוכה שהרי לא עימר גדיש זה לצל. לפיכך אם עשה בתחלה חלל טפח במשך שבעה לשם סוכה וחטט בה אחרי כן והשלימה לעשרה כשרה, שהרי נעשה סכך שלה לצל.

[הל' סוכה פ"ה ה"ט]

הרמב"ם תולה את פסול סוכה שנעשתה מאליה בכך "שלא נעשית לצל". מכאן שלשיטתו אין דין עצמי של עשיית הסוכה, אלא הדין היחיד הקיים הוא שהסוכה צריכה להיעשות לשם צל, ופסול סוכה שנעשתה מאליה נובע ממנו – הסוכה פסולה הואיל והיא לא נעשתה לשם צל.⁸

על פי האמור, נחלקים רש"י והרמב"ם האם כשרות הסוכה תלויה בעשייתה. לשיטת רש"י, כשרות הסוכה תלויה בעשייתה, ומכך נובע דין 'תעשה ולא מן העשוי'. לעומת זאת, לשיטת הרמב"ם, כשרות הסוכה אינה תלויה בעשייתה, ולכן דין 'תעשה ולא מן העשוי' נובע מכך שהסוכה צריכה להיעשות לשם צל.

למחלוקת הראשונים בביאור דין 'החוטט בגדיש' יש נפקא מינה לגבי החוטט בגדיש שנעשה לשם צל. הביאור הלכה מדייק מדברי הרמב"ם דלעיל שבמציאות זו הפסול אינו קיים ותמה על כך:

לכאורה לשון זה דחוק מאוד, דאפילו אם כונתו בעת עשיית הגדיש לחטוט אחר כך ושישאר הסכך שלמעלה לצל גם כן פסול, שהרי מכל מקום לא נגע בסכך אלא חקיקה בדפנות והסכך נעשית מאליו.⁹

[ביאור הלכה ס' תרלה ד"ה אבל הסוכה]

הגרש"ז אוירבך מיישב את תמיהת הביאור הלכה על פי דברינו דלעיל בביאור שיטת הרמב"ם בגדר פסול 'תעשה ולא מן העשוי':

מדברי הרמב"ם והשולחן ערוך כאן מבואר דלא... שיש דין של עשייה על ידי אדם בהנחת הסכך, אלא הדין הוא רק שתחילת הסיכוך יהיה לשם צל, ודין 'תעשה ולא מן העשוי' בסוכה נאמר רק לאחר שכבר נעשה הסכך שלא לשם צל, כמו בחוטט בגדיש וכדו'.⁸

[הליכות שלמה מועדים ח"ב עמ' קלח]

על פי האמור, תמיהת הביאור הלכה מבוססת על שיטת רוב הראשונים, שפסול 'תעשה ולא מן העשוי' נובע מכך שהסוכה צריכה מעשה, ולכן יש פסול בסוכה שנעשתה בפסול. לעומת זאת,

⁸ לעומת דבריו אלו בגדר דין 'תעשה ולא מן העשוי' בסוכה, בהלכות ציצית [פ"א ה"ב-ג] כותב הרמב"ם: "ציצית שעשה אותו כותי פסול, שנאמר 'דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית', אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה. וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול. כיצד, הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד, אפילו יש באותה הכנף אמה על אמה פסול, שנאמר 'ועשו להם ציצית' – לא מן העשוי, שהרי זה דומה למי שנעשית מאליה". לגבי ציצית הרמב"ם מביא את דין 'תעשה ולא מן העשוי' כלשונו, וברור מדבריו שמצות הציצית טעונה מעשה ולכן יש לפסול ציצית שנעשית מאליה. ואם כן, לשיטת הרמב"ם קיים חילוק בין דין 'תעשה ולא מן העשוי' בציצית לדין 'תעשה ולא מן העשוי' בסוכה.

⁹ מחמת תמיהתו, הביאור הלכה נדחק בלשון הרמב"ם וטוען שגם לשיטתו יש לפסול במציאות זו.

הרמב"ם סובר שהסוכה אינה צריכה מעשה בהקמתה, וכל הפסול הוא רק משום שהסוכה לא נעשתה לצל. בשל כך, כאשר הגדיש נעשה מראשיתו לשם צל, הסוכה הנעשית על ידי החיטוט בגדיש תהיה כשרה.

בשולי הדברים נביא נפקא מינה נוספת בין ההבנות בגדר 'תעשה ולא מן העשוי', לגבי סוכה שעשאה בתוך הבית ולאחר מכן הסיר את הגג. האור זרוע [הל' סוכה סי' רפט אות ב] מביא מחלוקת ראשונים האם במציאות זו קיים פסול 'תעשה ולא מן העשוי': רבנו ברוך מריגנשבורק פוסל, ואילו ר"י הלבן מכשיר – "דאין שייך לומר 'תעשה ולא מן העשוי' אלא היכא דגוף הסכך היה בפסול... אבל הכא דגוף הסכך הוא כשר אלא שתקרה גורמת לו, הכי נמי דכשר אפילו לאחר שהסיר התיקרה לאחר סיכוכה"¹⁰. דברי הראשונים מבוססים על שיטת רש"י, שקיים פסול בכל סוכה שעשייתה הייתה בפסול, ועל פי זה דנים האם סוכה שעשאה בתוך הבית נחשבת לסוכה שנעשתה בפסול. לעומת זאת, לפי הרמב"ם, נראה שיש להכשיר סוכה זו אם היא נעשתה לשם צל.

בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק בגדרי מצות הישיבה בסוכה.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

¹⁰ מחלוקת זו מובאת גם בהגהות אשר"י [פ"א סי' כד].